

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ «ГЕТЬМАНСЬКИЙ СКАРБ» Ю. МУШКЕТИКА

Анотація. У статті аналізуються фразеологічні одиниці, організовані за моделлю словосполучення в історичному романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб». Досліджуються найпродуктивніші лексико-граматичні розряди фразем, зокрема іменникові, прислівникові, дієслівні та їх стилістичні функції.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразема, іменникові, дієслівні, прислівникові, інтер'єктивні фразеологізми.

Аннотация. В статье анализируются фразеологические единицы, организованные по модели словосочетания, в историческом романе Ю. Мушкетика «Гетьманский клад». Исследуются наиболее продуктивные лексико-грамматические разряды фразем, такие как существительные, фразеологизмы-наречия, глагольные и их стилистические функции.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразема, существительные, глагольные, фразеологизмы-наречия, фразеологизмы-междометия.

Summary. In this article the phraseological units are analyzed and organized after the model of word-combination in historical poem by Yuriy Mushketik «Get'manskiy's treasure». The most productive lexico-grammatical categories of phrasems are investigated, so as noun's, adverb's, verb's and their stylistic functions.

Key words: phraseological unit, phrasem, noun's, verb's, adverb's, interjection's phraseologisms.

Юрій Мушкетик – автор низки художніх творів різного жанру: новел, поезій, публіцистичних статей, нарисів, текстів пісень, а також широких епічних полотен, зокрема історичних романів «Жовтий цвіт кульбаби», «Яса», «На брата брат», «Гетьманський скарб», «Гайдамаки» та ін. Почавши творчу роботу в середині ХХ століття романом «Семен Палій», письменник художньо відтворює правдиву історію українського народу, заглиблюючись в історичні джерела, переконується, як влучно зауважує В. П'янов, що «історія кожного народу крута й терпка, одначе наша – гіркіша за полин» [10, с. 88].

Історичний роман «Гетьманський скарб» Юрія Мушкетика – твір, у якому письменник досліджує проблему пошуку легендарного скарбу наказного гетьмана Полуботка, змальовує трагічне життя нашого народу в ХVІІІ столітті. Майстерно оповівши всі легенди про золотий скарб, романіст усе ж шукає іншого скарбу – «у душах людей, у невитравленій історичній пам'яті, закоріненості людини у своїй землі, скарб братерської єдності і товариського спілкування» [15, с. 51]. Змальовуючи події роману, показані очима молодого козака Івана Сулими, закоханого в Улясю – дочку гетьмана Івана Скоропадського, палке кохання, насильницьку розлуку закоханих, таємні та випадкові зустрічі, страждання, підступи, зради, Юрій Мушкетик використовує різностильові мовні засоби для створення образів, надання зображуваним подіям об'єктивної чи суб'єктивної оцінки. Серед використовуваних мовних засобів експресивного характеру значне місце в історичному романі «Гетьманський скарб» посідають фразеологізми, адже саме фразеологія виступає одним з важливих джерел пізнання минулого українського народу, допомагає письменнику відтворити певну історичну добу, окремі події, характери тощо.

Проблемам функціонування фразеологічних одиниць у художніх текстах присвячені праці багатьох українських лінгвістів, зокрема Л. Г. Авксентьева, І. К. Білодіда, І. С. Гнатюк, В. М. Білоноженка, Л. Г. Скрипник, В. Д. Ужченка, А. П. Супрун, Ю. І. Кохана, В. А. Папіш, Т. В. Здоховської та ін. Вони приділили увагу дослідженню фразеологічного складу мови художніх творів таких українських письменників, як М. Стельмах, О. Гончар, П. Загребельний, У. Самчук, Б. Лепкий, О. Маркуш, І. Чендей та ін. Однак в українському мовознавстві недостатньо праць, присвячених дослідженню функціонування фразеологічних одиниць у мові письменників другої половини ХХ століття, зокрема поза увагою лінгвістів залишається творчий доробок видатного українського письменника Ю. Мушкетика.

Предметом цього дослідження є аналіз функціонування фразеологічних одиниць в історичному романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб».

У фразеологічному складі української мови й мови художнього твору зокрема традиційно виділяють дві групи фразеологічних одиниць: 1) фразеологізми, структурно співвідносні з реченням (стійкі фрази слів); 2) фразеологічні звороти, співвідносні зі словосполученням (фраземи).

В історичному романі «Гетьманський скарб» найбільш продуктивним є граматико-структурний розряд фразеологічних одиниць – фразем, організованих за моделлю сурядних і підрядних словосполучень.

На основі співвіднесеності і зв'язку зі словами фраземи класифікують за певними лексико-граматичними розрядами. Серед фразеологізмів виділяють іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові, інтер'єктивні та ін. Функціональна природа фразеологічних зворотів повністю залежить від їх лексико-граматичного значення, тобто від того, у ролі якої частини мови вони виступа-

ють [7, с. 41]. Однак морфологічне оформлення фразеологізмів, співвіднесених з певними частинами мови, виявляється по-різному: 1) фраземи, лексико-граматичні властивості яких визначені збереженими лексико-граматичними особливостями граматично опорного компонента [3, с. 58], що здебільшого виражений іменником та дієсловом; 2) фразеологізми, лексико-граматичні особливості яких у цілому не зумовлюються особливостями граматично опорного компонента, а співвіднесеність фраземи з тією чи тією частиною мови визначається їхнім синтаксичним функціонуванням [3, с. 58-59].

Серед фразем, що мають структуру підрядних словосполучень, у романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб» можна виділити такі три основні лексико-граматичні групи фразеологізмів: субстантивні, адвербіальні, дієслівні.

1. Іменникові фразеологічні одиниці. Такі фразеологізми найчастіше являють собою стійку сполуку іменника з прикметником, де головним виступає іменник, а залежним прикметник, який узгоджується у роді, числі та відмінку: *біла ворона* має значення «людина, що виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожа на інших» [13, с. 125]: *І був я серед того спудейства білою вороною, і не приймав його злого закону...* [9, с. 6]; *міцне слово* – «груба лайка» [13, с. 665]: *Пан Андрій і на жиди не схожий, все в походах та походах, шаблею заслужив повагу й владарював також при допомозі кия та міцного слова* [9, с. 77]; *царство небесне* – «рай» [13, с. 755]: *Тоді й вам проститься, і ви заслужите царство небесне...* [9, с. 169]; *ласий шматок* – «що-небудь найкраще, принадне, спокусливе» [13, с. 778]: *Атож, ласий шматочок...* *Куснув би* [9, с. 273]. В останньому прикладі письменник свідомо замінює іменник *шматок* на іменник зі зменшено-пестливим суфіксом *шматочок*, що надає виразу більш емоційної виразності. У реченнях ці фразеологічні одиниці функціонують як додатки або підмети.

До цієї групи субстантивних фразеологізмів належать й індивідуально-авторські перифрази, що являють собою сполуку «іменник + прикметник». На зв'язок перифрази та фразеологічної одиниці неодноразово вказували в науковій літературі. Зокрема Л. Г. Авксент'єв до фразеологізмів відносить певну частину фразеологічних одиниць, що «утворилися внаслідок описового переосмислення – перифрази, коли замість слова-назви подається його своєрідна образно-експресивна кваліфікація і які функціонують у мові як загальномовні метафори» [1, с. 40]. Такі фраземи наявні й у романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб»: *Небесний Вітець* – «Бог»: *Просив у Небесного Вітця їй всього-всього, чого він може послати людині...* [9, с. 37]; *помазаник Божий* – «цар»: *Невже і в ньому Бог? Мало б бути так, адже він помазаник Божий* [9, с. 238]; «*новохрещений жид*» – «пан Андрій»: *Щоправда, дубенська старшина довог ремс-*

твувала, не хотіла ставати під руку парубійка, в якого і вус ледве засіявся, навіть написала Скоропадському скаргу на «новохрещеного жиди», як поза очі називали пана Андрія [9, с. 77]; «*подлії люди*» – «прості люди, козаки»: *Не тільки прості люди, чи, як писав цар, «подлії люди», нарікали на нього, а навіть бояри...* [9, с. 94].

Усі субстантивні фразеологічні одиниці об'єднує наявність у їхньому змісті категоріального значення іменниковості, яке виражається через сукупність узагальнених значень: значення особи, не особи, власне предмета й абстрактного значення в поєднанні із граматичними значеннями роду, числа та відмінка [3, с. 59]. У складі речення субстантивні фраземи пов'язуються зі словами через парадигматичні форми. З наведених вище ілюстрацій видно, що фразеологізми-словосполучення, які мають змінну форму, можуть бути в синтаксичних функціях іменника – підмета, додатка, частини складеного присудка. Іменникові фразеологічні одиниці в історичному романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб» використовуються переважно з метою образних характеристик людини. Так, наприклад, словосполучення *біла ворона* в прямому значенні є назвою птаха, а метафорично означає головного героя роману Івана Сулиму або, наприклад, словосполучення *ласий шматок*, що у звичайному вжитку означає абстрактне поняття, а в романі письменник вживає його на означення вродливої дівчини.

2. Адвербіальні фраземи. Лексико-граматичне значення таких фразеологічних одиниць за своїм функціонуванням співвідноситься з прислівниками, компоненти таких фразем рівноправні. У мовознавчій літературі подібні конструкції прийнято називати прислівниковими утвореннями з поєднання різних відмінкових форм одного й того самого іменника або стійкими лексично неподільними прислівниковими утвореннями [1, с. 103]. До адвербіальних належать фраземи кількісно- або якісно-обставинної семантики, які характеризуються повною відсутністю морфологічних парадигм і виконують у реченні функції обставини. Серед прислівникових фразеологічних одиниць, представлених на сторінках історичного роману «Гетьманський скарб», можна виділити такі основні структурні типи: а) «іменник + прийменник + іменник»: *день від дня* (фразеологічний варіант *день од дня*) – «з кожним разом» [13, с. 190]: *І стає їх день од дня більше й більше. Як же нам усім замати її, свободу?* [9, с. 222]; *День від дня лілій на плесах ставало менше, а пір'я з підмар'я падало більше* [9, с. 74]; *нога за ногою* – «повільно, неквапливо» [13, с. 437]: *Ступав нога за ногою, брів через моє дитинство, яке врилося в моє горе, як весняна вода у висохле озеро* [9, с. 117]; *світ за очі* – «невідомо куди» [13, с. 634]: *Але вирішив сказати тобі: утікай світ за очі* [9, с. 312]; б) «прийменник + прикметник + іменник»: *на власні очі* – «зі сл. бачити «безпосередньо, особисто» [13, с. 475]: *Все це я бачив на власні очі, чув на*

власні вуха, бо стояв серед покосів на Полуботковому сінокосі [9, с. 51]; Карали їх на площі лобній, люду чомусь прийшло небагато, приведений був царевич, він бачив на власні очі, як по шматках рубали його другові Кікіну руки та ноги... [9, с.98]; з порожніми руками – «без нічого, ні з чим» [13, с. 621]: Нам з порожніми руками вертатися не можна [9, с.340]; з легкої руки – «за чийось вдалим починанням, добрим прикладом» [13, с. 624]: З легкої руки пана сотника велося нам і малося в тому селі гарно [9, с. 150]; при битій дорозі – «на людному місці, на місці великого руху, скупчення людей» [13, с. 217]: Повів мене до чи не найбагатшого шинку, який стояв при битій дорозі [9, с. 134]; в) «прийменник + іменник + іменник»: на край світу – «дуже далеко» [13, с. 310]: В моїй голові кривавився вогонь, і думка, яка викільчувалась, була одна: мерщій, мерщій звідси, з цього двору, з цього проклятого міста, на край світу чи хоч у саме пекло... [9, с. 118]; на край світу – «будь-куди, куди завгодно» [13, с. 310]: Сідай, Іване, сюди, бери віжки, втікаймо в поле. Або на край світу. Чи в тебе вже є з ким утікати? [9, с. 299]; на краю світу – «де завгодно, всюди, скрізь» [13, с. 312]: Будеш знайдений на краю світу [9, с. 312]. Як бачимо, в історичному романі «Гетьманський скарб» Ю. Мушкетика фразема на край світу є багатозначною, але за лексикограматичним значенням і синтаксичним функціонуванням співвідноситься з прислівником; г) «прийменниково-відмінкова форма іменника + прийменниково-відмінкова форма іменника»: од ніг до голови – «повністю, цілком» [13, с. 158]: Жах охопив мене, струснув од ніг до голови, як струшує деревце... [9, с. 167]; без кінця без краю – «безмежно, безконечно» [13, с. 296]: А далі пуца, пуца без кінця без краю [9, с. 81]; з року в рік – «протягом тривалого часу» [13, с. 600]: Вітер гоїдає жито... й якась моя одвічна тасмниця, яка проростає з року в рік, і падає, підітнута гострим лезом... [9, с. 356].

В окрему структурну групу можна виділити компаративні фразеологічні одиниці, що є різновидом адвербіальних фразеологізмів і служать яскравим образотворчим чинником художньої мовотворчості письменника: Лежить мертвий їхній проводир, стоїть, немов закам'янілий, його син [9, с. 84]; ...вони втонули в моєму власному горі, яке вразило мене, наче куля пташину, котра летить до свого гнізда... [9, с. 114]; І враз м'який, голодний погляд зіштовхнувся з чийось твердим, як лезо ножа [9, с. 134]; А тепер он щороку десятками тисяч женуть козаків на Ладогу, під Дербент, де вони гинуть, як мухи [9, с.325] Цікавим є той факт, що Ю. Мушкетик для надання мові емоційно-експресивного забарвлення, окрім порівняльних сполучників (як, мов, немов, наче), використовує частку аж, що сприяє вираженню великої міри вияву ознаки: Козаки реготілися, аж луна йшла понад річкою [9, с. 126] – «надзвичайно голосно»; «Де ж вони бідні, - обурено розвів рука-

ми Чарниш. – Чимало тих гарнізонних солдатів уже мають у нас свої крамниці й торгують аж гай гуде [9, с. 344].

3. Дієслівні фразеологічні одиниці, організовані за моделлю підрядних словосполучень – це такі одиниці, стрижневим компонентом яких є дієслово, що й зумовлює семантичну та синтаксичну функції в реченні.

Найпродуктивнішою серед лексикограматичних конструкцій дієслівних фразеологічних одиниць в історичному романі Ю. Мушкетика є конструкція типу «дієслово + іменник з прийменником або без нього»: дивилися крізь пальці – «нехтувати ким-, чим-небудь, ігнорувати, не брати до уваги когось, щось» [13, с. 198]: ...на це останнє й сапер інтендант Академії, і сам префект дивилися крізь пальці [9, с.4]; закрити очі – «умерти» [13, с. 251]: А він геть розпасіювався, то лаявся чорно, то приголошував по-жіночому: «Закрию очі, й хто обережеться моїм чересом, хто почепить до нього мою шаблю, хто сяде на мого коня?!» [9, с. 5]; напускати туманів – «навмисне заплутувати, перебільшувати, перебріхувати щонебудь» [13, с. 586]: Може, я вже й занадто напускаю туманів про своїх колежантів, було ж бо серед них чимало люду розважливого, відданого науці... [9, с. 7]; теревені правити – «розмовляти про щось незначне, дріб'язкове, марнуючи час; займатися балаканиною» [13, с. 555]: ...теперували на завтра пера, різали папір, грали в дами та правили теревені [9, с. 42]; тикати носом – «у гострій формі дорікати комусь за що-небудь» [13, с. 710]: І скрізь того бідного мужика тицяли носом: і ореш не так, і вівці пасеш не так... [9, с. 331]; пасти очима – «дуже пильно стежити за ким-, чим-небудь» [13, с. 486]: Мене тривожило, що на Улясю невідривно дивиться Гнат, пасуть її очима на вулиці та в церкві інші парубки... [9, с.31]; збити з пантелику – «дезорієнтувати, заплутувати кого-небудь» [13, с. 255]: Миля ж часом збивав мене з пантелику несподіваними запитаннями... [9, с. 154] та ін. У реченні такі фразеологізми виконують звичайно функцію присудка. Стрижневий компонент дієслівних фразеологічних одиниць, як правило, є змінним. Залежно від характеру висловлювання в контексті реалізуються різні форми особи, числа, часу тощо.

До дієслівних фразем належить і такі, у яких стрижневий компонент сполучається із займенником: стояти на своєму – «дотримуючись певних поглядів, думок, уперто відстоювати їх» [13, с. 696]: «Нічого не знаємо, - стояв на своєму Миля» [9, с. 203]; перехитрити самого себе – «хитруючи, виявити свої наміри або помилитися в розрахунках» [13, с. 499]: ...Кирило Копил, який сказав, що Мазепа перехитрував сам себе [9, с. 286].

В історичному романі Ю. Мушкетика «Гетьманський скарб» відзначена менш продуктивно група фразеологічних одиниць, у яких стрижневим компонентом виступає дієслівна форма – дієприс-

лівник: *засукавши рукава –вих.: засукати рукава – «ревно братися до роботи»* [13, с. 244]: *Йому найчастіше випадали саме такі справи – залутані й забовтані, до яких доводилося ставати, засукавши рукава на обох руках, аби добутися до дна...* [9, с. 44]; *пороззявлявши роти – вих.: пороззяляти роти – «виявляти велике зацікавлення, захоплення чи здивування, слухаючи когось чи розглядаючи»* [13, с. 609]: *Всі вони «... неосвічені, слабкі й тупі розумом, часом, пороззявлявши роти й повитріщавши очі, з таким подивом дивляться на іноземця ...»* [9, с. 113]; *прибравши до своїх рук – вих.: прибрати до своїх рук – «захоплювати, забирати щось, заволодівати чим-небудь»* [13, с. 556]: *Чарниш видав Марину, братову, за Кіцеша, й той посів сотенний уряд, а також господарство покійного Тихона, прибравши все до своїх рук* [9, с.199]; *махнувши рукою – вих.: махнути рукою – «перестати сподіватися на щось, чекати когось»* [13, с. 382]: *Поділівся своїми сумнівами з Пилипом, але той, махнувши рукою, неначе праником, прорік* [9, с. 202]. Дієслівні фразеологічні одиниці, маючи виразне емоційно-оцінне забарвлення, уживаються романістом для позначення різноманітних дій, пов'язаних здебільшого зі взаєминами людей, а також для позначення психічного стану осіб, яких вони стосуються.

Основною синтаксичною функцією дієслівних фразеологізмів є їх предикативна роль у реченні. Але є й такі, що за своїм лексико-граматичним значенням співвідносяться з дієсловом, а за синтаксичним функціонуванням співвідносні з прислівником і можуть виконувати роль обставини. У романі «Гетьманський скарб» наявні фраземи-тавтологізми, що являють собою поєднання іменника з дієсловом, а за фразеологічним значенням та синтаксичним функціонуванням співвідносні з прислівником: *палом палали – «чий-небудь вигляд виражає якийсь почуття»*: *Люди були злі, слова кидали гострі, їхні очі палали палом* [9, с. 164]; *валою валити – «велика кількість чого-кого-небудь»*: *Новгород-Сіверський поставлений біля кордону московського, втікачі звідти валом валять із-за убогості тамтешньої, він їх приймає й примушує робити на себе* [9, с. 304];

До фразеологізмів, організованих як сурядні словосполучення, належать сталі семантично й синтаксично неподільні поєднання слів. Характерною рисою таких структур є те, що компоненти, які з'єднуються сурядними сполучниками, виступають або як синонімічні, або як антонімічні. Найуживанішими сполучниками є *і*; *і-і*; *ні-ні*: *вдень і вночі* вживається в романі із традиційним значенням «завжди, постійно» [13, с. 55]: *На мене, на всіх нас чигали повсякчас, вдень і вночі* [9, с. 356]; *ні сіло ні впало – «зовсім несподівано, раптово»* [13, с. 650]: *А я походжав по хаті та посміхався, а тоді взяв кобзу й заграє ні сіло ні впало...* [9, с. 219].

За семантичними й синтаксичними функціями фразеологічні одиниці, які мають форму сурядних

словосполучень, співвідносяться зі словами, що зумовлює виділення таких груп: 1) іменникові: *плоть і кров – «ество, сутність»* [13, с. 315]: *Але ж я такий самий чоловік, з такої самої плоти й крові?* [9, с. 52]; *ні Богові, ні людям – «нікому»*: *Говорила й говоритиму. Ні Богові, ні людям* [9, с. 87]; *старі й малі – «усі люди незалежно від віку; всі»* [13, с. 366]: *Про Мазепу гомоніли старі й малі, і то по-разному...* [9, с. 286]; 2) прикметникові: *ні живий, ні мертвий – «дуже наляканий, приголомшений»* [13, с. 235]: *Стояв ні живий, ні мертвий* [9, с. 37], *свята та божжа (святий та божий) – «удавано тихий та добрий; нещирий, лукавий»* [13, с. 638]: *Ой-ой-ой... Святий та божий. Вона мені казала* [9, с. 66] *А з вигляду свята та божжа, губи чирвою, в очах веселі зайчики* [9, с. 155]; 4) прислівникові: *так і сяк – «як тільки можна»* [13, с. 705] *Козаки крутили в порепаних, муругих од люльок пучках книгу й так і сяк, не могли знайти її початку...* [9, с. 125]; *Я ще сяк так тримався, отець Єлисей похитувався і врешті притулився спиною до грізьби олтаря* [9, с.229]; *раз по раз – «щоразу, завжди»* [13, с. 591]: *пройшов півсвіту, а людей не знав, довіряв усім, від чого раз по раз мав кривди* [9, с. 140].

Крім розглянутих фразеологічних зворотів підрядного й сурядного типу, що вживаються в ролі того чи того члена речення, є ще усталені словосполучення вигукowego характеру (інтер'єктивні фразеологічні одиниці), що посідають особливе місце у творчості Ю. Мушкетика. Вони передають, як правило, різноманітні почуття людини, її емоції, волевиявлення, хоча й не називають їх. Інтер'єктиви дають інформацію про емоційно-чуттєвий стан людини, її реакцію на зовнішній світ, а також про мотиви поведінки особи, умови активного мовного спілкування. На першому місці в цьому структурному типі фразеологічних одиниць стоїть саме конотативна функція, тоді як номінативна не відіграє великої ролі. В інтер'єктивних фраземах стрижневий компонент зазвичай не визначається, оскільки вони тлумачаться здебільшого за допомогою описової формули. Такі фразеологічні одиниці вживаються письменником на позначення різних емоцій, побажання, заборони, клятви та ін. Так, наприклад, з компонентом *бог* у романі «Гетьманський скарб» нараховується понад 20 таких фразеологізмів: *«Божє, - подумав я, - яка неземна і в той же час земна краса»* [9, с. 21]; *Дай Божє, - мовив Грабовецький і вийшов. Я вийшов слідом за ним* [9, с. 83]; *І помолівся спрагло та тяжко: «Не дай нам, Божє, жити в цьому царстві...»* [9, с.111]; *Я – їй-богу...* [9, с. 179]; *Слава Богу, поминули цю гидь* [9, с. 208]. Серед вигукowych фразеологізмів, що вживаються письменником на позначення різних емоцій, є й такі, що виражають гнів, розчарування, фраземи-прокльони: *Справді гарчить. Ходімо звідси, доню, - сказав гетьман. – Цур йому. Зараз покличу сторожів* [9, с. 24]; *Та на дідька вони поздавалися ті звитяжці, ті хвальки... Мені потрібен*

ти... отакій дурний... і хороший [9, с. 75]; *Грець з тобою... Та й правда, який з тебе помічник, генеш з дерева...* [9, с. 162-163].

Отже, мова історичного роману Ю. М. Мушкетика «Гетьманський скарб» насичена фразеологічними одиницями, організованими за моделями сурядних і підрядних словосполучень, що зумов-

лено передусім прагненням романіста до оригінального вираження думки. Письменник майстерно використовує загальномовні фраземи для надання мові історичного роману емоційно-експресивного колориту і є невід'ємним складником мовотворчості письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Сучасна українська мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Харків: Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 135 с.
3. Білоноженко В, Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / В. М. Білоноженко. І. С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1989. – 156 с.
4. Гуцало Є. І сучасність, і історія / Є. Гуцало // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття. – Кн. III. – К.: Рось, 1994. – С. 140-142.
5. Демський М. Особливості функціонування українських дієслівних фразеологічних одиниць / М. Т. Демський // Мовознавство. – 1972. – № 3. – С. 12-16.
6. Дончик В. Вдумаймося, пошануймося / В. Дончик // Дивослово. – 2004. – № 3 – С. 59-62.
7. Конопленко Є. Функціонування фразеологізмів співвідносних з прислівником / Є. Г. Конопленко // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 41-43.
8. Мілева І. Евфемізм – дисфемізм – перифраза / І. В. Мілева // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія Філологія. – № 632. – Вип. 42. – Х.: Вид-во Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 71-74.
9. Мушкетик Ю. Гетьманський скарб / Юрій Мушкетик. – Х.: Фоліо, 2008. – 414 с.
10. П'янов В. З високих вершин (Штрихи до портрета Ю. Мушкетика) / В. П'янов // Вітчизна – 2001. – № 9-10. – С. 87-116.
11. Русанівський В. Знайдене слово (про мову творів Ю. Мушкетика) / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 2000. – № 4-5. – С. 4-7.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1973. – 279 с.
13. Словник фразеологізмів української мови / Упоряд.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
14. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973 – С. 333-400.
15. Шпиталь А. Історична проза Юрія Мушкетика / А. Шпиталь // Київська старовина. – 1999. – № 3. – С. 46-54.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2011